

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

Постановка проблеми. Промислову політику прийнято розглядати як частину загальноекономічної державної політики. Залежно від стану розвитку економіки, а саме від взаємовідносин між державою та суспільством як об'єктами економіки визначається концепція, зміст, мета, стратегія формування та розвитку промислової політики. Взаємовідносини між державою та суспільством відображаються в різних формах існування, відомими як планова та ринкова економіка. Зміст та характер процесів, які відбувалися при реформуванні економіки сформували появу необхідності механізму регулювання промислового розвитку країни на взаємовигідних умовах з іншими суб'єктами ринку. Тому розгляд питання становлення промисловості України є актуальним і потребує детального дослідження.

Виклад основного матеріалу. Термін «промислова політика» в наукових колах та державному управлінні почав активно вживатись на початку 90-х років в часи зміни економічної системи. Зрозуміло, що здійснення промислової політики на той час не відповідало реальним можливостям ані держави, ані суспільства в проявленні узгоджених дій з розвитку виробництва, як це демонстрували країни з розвинутою ринковою системою.

Існує декілька підходів до трактування поняття промислової політики в науковій літературі. Змістовне наповнення першого підходу – це ототожнення поняття промислової політики з механізмами її реалізації. Ю.Кузнецов і В.Завадніков розглядають промислову політику як «сукупність дій держави, як інституту, застосовуваних для здійснення впливу на діяльність господарюючих суб'єктів (підприємств, корпорацій, підприємців тощо), а також на окремі аспекти цієї діяльності, пов'язані з придбання факторів виробництва, організацію виробництва, розподілом і реалізацією товарів і послуг в усіх фазах життєвого циклу господарюючого суб'єкту і життєвого циклу його продукції [1]. Другий підхід в розумінні промислової політики – це виокремлення з широкого поняття окремих елементів, наприклад структурної, інноваційної, регіональної, інвестиційної політики та інших. Так, Б.Титов розуміє поняття інноваційно-промислової політики як «державну політику спрямовану на виявлення та капіталізацію порівняльних конкурентних переваг національної економіки» [2]. А в західній теорії та практиці дослівне «industrial policy» означає подолання структурних криз за рахунок: по-перше, усунення невідповідності між новою техніко-економічною парадигмою промислового розвитку та інституціональною структурою суспільства, швидкість трансформації якої із значним лагом завжди відстає від швидкості появи нових більш прогресивних способів виробництва; по-друге, завершення структурної перебудови промисловості в рамках забезпечення системного поєднання у ній її технологічної, галузевої, організаційної, управлінської та інституціональної структур в періоди між циклічних переходів [3].

Слід зазначити, що «запозичене» розуміння змісту дій держави в промисловому розвитку підлягає постійній перевірці на актуальність у зв'язку з виникаючими процесами нестабільності в економічній та політичній сферах. Розмежування в підходах до змісту промислової політики означає крайню важливість всіх висвітлених наукових думок, тому актуальність дослідження категорії промислова політика потребує знаходження та обґрунтування певних критеріїв в її формуванні та реалізації.

В працях багатьох спеціалістів можна відслідкувати достатньо протилежні висновки про причини економічної кризи що відбулася в останній рік. З цієї ж причини формування економічної моделі перетворень та оцінка можливих наслідків прийнятих державою рішень щодо промислової політики також залишається відкритим дискусійним

питанням. Наведений далі аналіз показників економічного стану країни показав, що модель перетворень економіки (починаючи з часів перебудови і дотепер) вказує на певну віддаленість від реальних економічних проблем.

Основним показником рівня економічного розвитку країни є ВВП на душу населення. В Україні цей показник до 2008 року мав стійку тенденцію до зростання [4]. Але найбільш красномовно про економічний стан України говорять результати «Глобального раунду міжнародних зіставлень ВВП» [5]. Серед країн СНД доля українських товарів та послуг, які враховуються в сукупний ВВП склала 12%. За показником величини ВВП на душу населення серед країн СНД найбільший обсяг ВВП на одну особу має Росія – 11861 дол. США, або 28,5% від рівня США, а в Україні даний показник зафіксовано на рівні 13,4%.

Рисунок 1. Обсяг ВВП на одну особу країн СНД

Результативність економіки вимірюється не тільки величиною ВВП, а також рівнем цін. Так, порівняний рівень цін України склав 33% від рівня цін США. За підсумками «Глобального раунду ПМЗ» паритет купівельної спроможності української гривні склав 1,7 грн за долар США, тоді як обмінний курс становив 5,1 грн за долар. Вищевказане співвідношення свідчить про втричі нижчий рівень цін в Україні.

Найбільш показовим фактором для оціночної характеристики економічного стану країни в світовому масштабі є бідність населення. Також в Україні сформувався та зберігається високий за світовими стандартами (в середньому ЄС(25 країн) - 4,9 разів, ЄС(15 країн) – 4,8 рази [4]) рівень розшарування населення за доходами: сукупні витрати 10% найбагатших громадян перевищують сукупні витрати 10% громадян з нижчими доходами в 5,2 рази [6].

Результатом різкого падіння промислового та сільськогосподарського виробництва стало зниження життєвого рівня населення та підвищення диференціації населення за доходом. Така соціальна нестабільність виступає, як правило, прямим показником зниження темпів промислового виробництва, але існують і інші причини загострення соціальних протиріч в суспільстві, подолання яких в часи кризових явищ залежить від державного регулювання процесів соціальної сфери. Найбільш гострими причинами виступають, перш за все, «умовне» розділення населення країни на центрально-західних та південно-східних прибічних політичних перетворень та відсутність єдиних напрямів ідеологічного та культурного розвитку української нації, в результаті якого формувалися б нові життєві цінності населення.

На фоні соціальної нестабільності, яка може призвести до серйозних проблем в громадянському суспільстві і на розв'язок яких може бути затрачено багато сил та часу, підтримання промислового виробництва виглядає достатньо вирішуваною проблемою

сьогодення. Призупинення заводів та підприємств носить тимчасовий характер. Доказом цьому є поступовий вихід та налагодження виробництва після нещодавніх кризових явищ початку 2000-х років. Національна промисловість, яка характеризується значними масштабами виробничих ресурсів та науково-технічним потенціалом, спроможна вийти на достатній рівень виробництва через деякий час, а соціальне самопочуття неможливо відновити за короткий проміжок часу. Тому першим і головним критерієм формування промислової політики держави повинно виступати збалансованість напрямів розвитку промислового комплексу з соціальними процесами та їх результатом – соціальним самопочуттям населення, яке характеризується задоволенням населення від власного життя, тобто від праці, побуту, відпочинку, умов проживання, отримання освіти та від набуття інтелектуально-культурного рівня розвитку. Соціальне самопочуття є складним багатогранним поняттям, але в рамках даного дослідження застосування даного терміну використовується тільки для характеристики гострої необхідності формування державної промислової політики, мета якої визначається як створення конкурентного всередині країни та на світовому ринку промислового комплексу, здатного повно і якісно забезпечити добробут населення та підтримати сталість економічної системи. Дане формулювання мети промислової політики є найбільш вдалим і характерно актуальним в соціально-економічній ситуації, що склалася в державі. Також деякі дослідники [7] розглядають промислову політику держави «не стільки як набір певних інструментів її впливу на суб'єкти промисловості чи окремих аспектів політики, на яких слід зосередитися, а значною мірою як ідеологію чи стратегію поведінки держави по відношенню до суб'єктів, яка вже потім реалізується за допомогою тих чи інших інструментів у тих чи інших аспектах, допустимих в рамках прийнятої ідеології». В сучасних умовах новоствореною ідеологією і повинна стати саме збалансованість, тобто узгодженість напрямів розвитку промисловості з соціальною ситуацією в країні.

Промислову політику, як комплексне поняття, необхідно розглядати в системному ключі. Так, академік РАН О.Татаркін вважає, що «...у сучасних умовах промислова політика представляє собою складову частину стратегії суспільного розвитку, засновану на системі стосунків між державними та муніципальними органами влади, господарюючими суб'єктами, науковими і громадськими організаціями з приводу формування структурно збалансованої, конкурентоспроможної промисловості, інтелектуальне ядро якої представлено передовим технологічним укладом»[3]. Системність в даному випадку передбачає взаємоузгодженість між складовими елементами та з зовнішніми факторами. В рамках промислової політики внутрішні елементи - це різновиди напрямів її здійснення, а зовнішні фактори – інші види державної економічної політики: макроекономічної, бюджетно-податкової, соціальної тощо. Дотримання принципу взаємоузгодженості в системі підсилить загальну ефективність завдяки одночасному застосуванню одновекторних за економічними наслідками механізмів здійснення промислової політики. Так, системність розгляду є другим критеріальним показником формування промислової політики в сучасних умовах.

Виробництво товарів та послуг в країні характеризується кількісними та якісними показниками. Як відомо, основним макроекономічним показником рівня національного виробництва виступає ВВП. В контексті висвітленої вище збалансованості промислової політики необхідно визначити результативні показники, які характеризують якісну сторону рівня національного виробництва товарів та послуг. Фізичне виробництво продукції та задоволення потреб населення в даних товарах знаходять відображення в структурі споживання товарів та послуг населенням. Беручи до уваги надзвичайну актуальність проблеми підвищення добробуту населення, надамо аналітичну оцінку споживчого кошику українця за 2008 рік.

За даними Держкомстату України [6] споживчі сукупні витрати українських домогосподарств складають близько 90% загальних сукупних витрат, у тому числі: продукти харчування та безалкогольні напої – 52,6%; алкогольні напої та тютюнові

вироби – 2,2%; одяг та взуття – 5,3%; домашній сервіс: житло, вода, електроенергія, газ – 10,3%; предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримування житла – 3,1%; охорона здоров'я – 2,2%; транспорт – 5,5%; зв'язок – 2,6%; відпочинок та культура – 2,1%; освіта – 1,3%; ресторани та готелі – 1,3%; різні товари та послуги – 1,7%.

Поставлене вище завдання для оцінювання рівня споживання товарів та послуг вирішується шляхом порівняння структури споживання з іншими аналогічними показниками. Вибір бази порівняння - це оголошений вибір Україною подальшої стратегії свого розвитку - інтеграція у євротовариство. Тому в довгому процесі пристосування економічної та соціальної сфер до європейського укладу життя необхідно першочергове знаходження певних суттєвих різниць шляхом порівняння відповідних показників. Проведене дослідження структури споживання товарів та послуг за аналогічними групами витрат в 17 країнах ЄС, таких як Швеція, Угорщина, Латвія, Болгарія, Литва, Чехія, Естонія, Данія, Греція, Іспанія, Австрія, Великобританія, Ірландія, Німеччина, Польща, Словенія, Словачія, дало змогу оцінити характер та спрямованість витрачених коштів. Так, близько 60% досліджуваних країн витрачають найбільшу частину коштів на продукти харчування, що складає 25% споживчого кошику. Було відмічено, що витрати на алкогольні і табачні вироби в структурі витрат у десяти з сімнадцяти країн становлять близько 3%. Також в більшості країн (59%) витрати на освіту зафіксовані на рівні 1-2% та знаходяться на останньому місці в груповому розподілі сукупних витрат. Майже третина досліджуваних країн має приблизно однаковий характер спрямування витрат: оплата за воду, електроенергію та інші види палива займає друге після витрат на харчування місце в структурі витрат, транспортні витрати – третє місце, різні товари та послуги – четверте місце, відпочинок та культура – п'яте, одяг та взуття – шосте, побутова техніка – сьоме, зв'язок – восьме, охорона здоров'я – дев'яте. Питома вага основних витрат в споживчому кошику - витрат на продукти харчування в Україні перевищує аналогічний показник країн ЄС майже на 50%.

Можна сказати, що непрямою характеристикою розвиненості промислового комплексу в країні виступає можливість забезпечити населення відповідним обсягом і якістю товарів, при якій гармонічно співставляються виробничий та соціальний інтереси. Так, стратегічні напрями держави, а конкретно, інтеграційні процеси до світового ринку виступають третім критерієм формування та реалізації промислової політики України в сучасних умовах.

Висновки. В статті окреслені критерії здійснення промислової політики в сучасних умовах економічної та соціально-політичної ситуації, а саме:

- збалансованість економічної та соціальної сфер;
- системність розгляду та оцінки;
- конкурентоспроможність промисловості на світовому ринку.

Сформульована ідеологічна основа формування промислової політики в Україні є першим етапом її здійснення, а наступним завданням виступатиме розробка відповідних стратегій поведінки держави та застосування тих чи інших інструментів в рамках реалізації промислової політики. Метою здійснення промислової політики в сучасних умовах повинен стати позитивний результат, який характеризуватиме всебічний розвиток економіки та промислового комплексу – основи національного потенціалу України.

Анотація

У статті розглядається питання ефективного розвитку промислового комплексу України та розкривається сутність критеріальних показників формування та реалізації державної промислової політики.

Ключові слова: Промислова політика, критерії ефективності, промисловий комплекс.

Аннотация

В статье рассматривается вопрос эффективного развития промышленного комплекса Украины и раскрывается сущность критериальных показателей формирования и реализации промышленной политики.

Ключевые слова: Промышленная политика, критерии эффективности, промышленный комплекс.

Anotation

In article is considered question of the efficient development of the industrial complex of the Ukraine and opens essence an criterions factors of the shaping and realization industrial politicians.

Key-words: The Industrial policy, criteria to efficiency, industrial complex.

Список використаних джерел:

1. Кузнецов Б., Завадников В. Промышленная политика государства /Вестник Совета Федерации. – 2007.- №7.- с.32-37
2. Титов Б.Ю. Промышленная политика / Приложение 3 Доклада общероссийской общественной организации «Деловая Россия» «Итоги 2006 года и будущее экономик России: потенциал несырьевого сектора»
3. Татаркин А. Промышленная политика как основа системной модернизации экономики России / Проблемы теории и практики управления. - 2008. - №1
4. «Звіт з людського розвитку в Україні - 2008. Людський розвиток і європейський вибір України». Програма розвитку ООН в Україні
5. Держкомстат України. Доповідь «Глобальний раунд міжнародних зіставлень ВВП» за Програмою міжнародних зіставлень ООН валового внутрішнього продукту
6. Держкомстат України. Економічна доповідь «Соціально-економічне становище домогосподарств України у 2007 році»
7. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку / Кідзерський Ю.В., Якубовський М.М., Галиця І.О. та інші. НАН України. – К., 2009.